

ENDRIKE KNÖRREN HARRERAKO ERANTZUNA

Donostia, 1989-I-27

Gogo onez hartu nuen egun Euskaltzaindian sartu denagandik hitzaldi hau egiteko agindua. Eta gogo onez, ez, damurik, mihi onez, mintzatuko natzaizue hemen laburkiro.

Ezaguna da ohitura: sar berriaren merezimenduak aipatuz eta gorai-patuz hasten da; gainerakoan, askatasun osoa ematen du Euskaltzaindiak.

Ohitura hau, etxe honetako aztura hau, ez zait zama itogarria gertatzen. Batetik, Ibon Sarasolaren merezimenduak agerian dira, bibliografi liburukietan eta curricula orrietan ez ezik, guztion begietan eta oroime-nean dira. Aitzitik, halako *embarras de choix* genuke, ez gehiegi aspertze-ko hau bai eta hura ez lerrokadan sar ibili beharko genuke. Eta, bestetik, *ex abundantia cordis* hitz egiteak, adiskide batez jarduteak, lana errazten du.

Donostian sortu zen Ibon Sarasola, Uztailak 11, 1946. Batxillergoa San Inazio ikastetxean egin zuen. Ondoren, beste askok bezala, ingeniari-tza ikasketak egin zituen, berton, bukatu arte. Filologiara, hortaz, geroago etorri zen, lanbide agian ez, baina titulubide bereko beste zenbait bezala. Ez, ordea, letretara. Ezen, utzirik alde batera haur- eta gaztaroan erakutsi zuen irakurtzaletasuna, Sarasolak oso goiz ekin zion idazteari. Hogei urte bete berritan *Egan*-ek olerki batzu argitaratu zizkion (ikus 26:1-6, 1967, 36-39), eta bi urte geroago *Poemagintza* liburua plazaratu zen, euskal literatur mundua (eta euskal mundua soilik) argitu nahi zuen Kriselu-n. Ez zen orduan, ez eta gero ere, olerkari hutsa izan. Besteren emaitzaz idaztea laket zitzaion: horra *Euskal literaturaren historia* (1971), urte batzu geroago gaztelaniazko itzulpenean ere arrakasta handia lortuko zuena. Edo Díaz Plaja-k gidatzen zuen *Tesoro breve de las letras hispánicas* liburuan 17. mendean Sarasolaren ekoizpena. Eta nola ez aipa, labur beharrez ari bagara ere, *Euskal literatura numerotan* (1975) azterketa beharrezkoa eta gure artean bederen ordurarte ia landu gabeko soroa?

Norbait, edo norbaitzu, *Euskal literaturaren historia* liburuaren kritikan, agurka bai, baina egurka ere ibili ziren. *Anaitasunean* (edota nahiago

baduzue, nahiz gogortxoak egiten zaidan, *Anaitasunan*) agian lehenbiziko kritikariak, Eibarkoak, iragartzen zituen trumoiak, berriz, ez ziren horrenbesteko (“Bere biziko hautsak jasoko ditu liburu honek”). Ezin esan daiteke, egia zor bait dugu, kritika horietan arrazoi zipitzik ez zela. Garaiaren kumea, gizakiak oro legez, isuriegi eta emanegi zegokeen Ibon orduan Hauser, Lukacs eta bestelakoen iritzietara, alde batetik, eta Trierko semearen mezu bortitza (menturaz gehienbat Cohn-Bendit-en bitartez) iritsia zitzaion, bestetik. Nola ez ikus testu horietan geure askoren behialako ispilua, gazteago, edo gazte gineneko geure pentsamoldea? Aro horretakoxe fruitua da, hain zuzen ere, argialetxe berak plazaraturiko literaturaz landako Sarasolaren itzulpen lana, Fanon-en *Pour la révolution africaine* tartean, Arantxa Urretabizkaiarekin batera (bidenabar, ez da ageri hor Sartreren hitzaurrea, honek gero ahanzi nahi zuena eta Raymond Aronek literatura faxistakoiaren antologian sartuko zukeena, ikus *Mémoires*, 714). Isuriak isuri, ordea, Ibonek atseginago zituen beste itzulpenak: estreina, oker ez banaiz, Voltaire-ren *Candide* (1972), eta berriena Gideren *Teseu* (1987), hots, zeinen gutunak argitaratu berri dira, jakin-min gaixtoa zuena gosez utzi duten gutunen egilea. Katalanez *lletraferit*, eta euskaraz *harjoa* eta dugunez (ergatibo markarik gabe, beste zenbait hitz bezalaxe) *letrajoa* esan zitekeena genuen eta dugu, izan ere, Sarasola. Haizu bekit, hutsartean larria arintzeko, Ibonek egindako antologia aipatzea, *Gerraondoko euskal poesiaren antologia (1945-1964)* (1973). Hautatzeak, hautatu beharrak, beste batzuk izu zitzakeen eta ditzake, baina Ibon ez. Diogun, bestalde, antologia horren interesa ez dela geroztik izpi batez gutitu. Bere laburrean, batere lotsarik gabe ibil daiteke oraindik jendartean kopeta gora.

Sarasolak zuen letretarako jaidura, haatik, ez zuen irakurtzeak eta idazteak asebetetzen. Eta hara non Barcelonan Filosofia eta Letretako (orduko hizkeraz esateko) ikasle. Ikasle eta irakasle, ezen Urquinaona plazako etxe eder hartan euskara irakatsi zuen zenbait urtez. Desagun, bide batez, Kataluniaganako begirunea agertu duela betidanik. Baina haren begirunea obretakoa izan da: ostataturik zegoen etxean haste-hastetik eskatu zuen otoi katalan hutsez mintza zekiola.

Barcelonako ikasketa-aroa bukatu ahala, lizentziago lana aurkeztu zuen bertan, *Sobre la bipartición inicial en el análisis en constituyentes* (ikus *Anuario del Seminario de Filología Vasca Julio de Urquijo* XI, 1977, 51-90). Sintaxi arazoa, bada, trebeki tratatua eta axolako puntu horretaz idatzirikoa ongi galbahetua.

Handik Salamancara joan zen, Mitxelenaren gerizapean euskal filologia eta hizkuntzalaritza alorretan zuen egarria berdindu asmoz. Eta orduantxe ikusi nuen nik lehenbizikoz Sarasola, laster hamar urte, 1979ko Otsailean, oker ez banaiz. Gran Vía kalean bizi zen Mitxelena eta Gasteiztik joan nintzaion, aurreko Urrian abiatua zen Fakultate eta Euskal

Filologia karreraren berri ematera. Ibon hantxe bizi zen, arkupeetako etxe hartan. Zoriaren handia: Koldo arkupe horietan beretan ikusi nuen lehen aldiz, 1967an, izenaz ikastetxe baina izanaz egoitza zen “Hernán Cortes”-aren aurrean, euskaldun ikasle talde batekin berriketan, ni ikasle eta Mitxelena indoeuropar bere kadirarako lehiaketan.

Orduko, hori bai, postazko harremana izan genuen Ibonek eta biok. 1977an bere *Euskal hiztegi arauemailea*-ren lehen prestaera (horrela zeritzan), zirriborro gisakoa, euskaltzainei eta zenbait hilkizuni helarazi zien, iritzi eske, hiztegiileen artean bakan-bakana den apaltasunarekin. Eta nik oharrak bidali, eskuratu zitzaizkigun bi aletariko batean idatziak.

Harez geroko urteetan, Gasteizen irakaslekide eta adiskide (batetik ez da segitzen bestea, jakina denez) bihurtu ginen. Urratsez urrats, hazten ari zen belaunaldi askok amesturiko eta agintari eta bestelako askok ukaturiko Herri Unibertsitatea, eta bertan, Koldo buru genuelarik, Euskal Filologia handitzen, irakasle eta ikerle berriak bereganatuz. “Euskal filologiaren antzeko zerbait sortu da”, esaten zuen irribarretsu harrokeria higuin zuen erreteriarra, eta nik isildu beharko nuke arrazoi berberetatik. Baina beste irakasguneak eta beste aldizkariak ezertan ere gutiatsi gabe, nola ez aitor Gasteizko Fakultateari berea, nola ez ezagut Fakultateari atxikia dagoen *Anuario*-aren aitzinamendua eta egokitasuna?

Eskergabetasun gaitza litzateke, halaber, Sarasolari zor zaiona ez aitortzea. Itzala, hein handi batean, hark eman dio Euskal Filologi Sailari. Habe eta gapirio sendoa izan da han. Ikasle anitzengan irazeki den autore zaharreganako interesa haren eragina da, menturaz beste inorena baino areago. Era berean, itzala zekarten Ibonen argitarapenek: horra, esaterako, Arestiren olerkigintzari buruzko artikulua, *Euskal linguistika eta literatura: bide berriak* liburuan (1981), eta Bilboko poetaren olerki guztien argitarapenerako sarrera mamitsua. Eta Aresti ahotara etorri denez gero, aukera dugu hemen esateko, “Nire aitaren etxea”-ren egilearen defenditzaile (edota beste baten erasotzaile) sutua gertatu zela Ibon, hots handia atera zuen mahai inguru batean, 1980ko Martxoan, Gasteizen bertan. Javier Atienzak aterea zuen Madrilan *Maldan behera* eta *Harri eta herri* poemien edizioa, itzulpena eta guzti, gehi sarrera bat. Atienzarenak izana zuen aldeko kritika, non eta *El País*-en, nahiz kritikarariak, berak aitortu bezala, euskararik ez jakin (ikus *El País*, Urtarrilak, 27, 1980). Cátedra zuen eta du argialetxeak izena, baina Iraileko deialdian ere ez zukeen liburu hark nahikoa lortuko (gure artean, dakidala, Alfonso Irigoien eta Lourdes Oñederrak epaitu zuten liburua behar bezala, *Ere* aldizkarian). Antolatu nuen mahai-ingurua, bada: han ginen Atienza, Mitxelena, Sarasola eta laurok. Mitxelenak, bide batez, harritua (eta kezkatua) ninduen zeharo: deia luzatu nionean, liburua oso ongi zegoela esan zidan. Baina gero argitu zen gaizkiulertua: aurreko astean utzi nion Javier Corcuera *Atienza*-ren *Orígenes, ideología y organización del nacio-*

nalismo vasco-z ari zen. Zaparraldi galanta, Atienzak han hartu behar izan zuena, baina galantena Sarasolagandik. Beldur naiz Atienzak, zenbait iritzi onartu arren, Sarasolari geroztik ez diola barkatu, batez ere harako *gainordokioa* (Orixek bezala esateko, hau da, "mesetario") deitzea. Izaera, azken finean, nahi baduzue. Ez pentsa, ordea, zakarra eta mukerra zenik ez denik Sarasola. Itxurak gorabehera, gizartekoitasuna, xalotasuna hazta dezakezue berehala Ibonengan.

Ez pentsa ere arratsalde honetan omentzen duguna Euskaltzaindian arrotz denik. 1966az gero urgazlea izateaz gainera, asko eta handiak dira Euskaltzaindiarentzat egin dituen lanak. Arantzazuko eta Bergarako biltzarreen ondoren irizpideak finkatu behar ziren eta erabakiak hartu. Kontsonante bustien batzordekidea izan zen Sarasola eta, nori berea da zuzenbidea, zenbaitek *hatxetegia* izendatu duena Ibonek Akademiaren aginduz denbora laburrean eta guztiz argiro eta trebeki prestatu lerrokada duzue funtsean (ikus *Euskera* 24:2, 1979). Hau ere bide batez esana, Sarasolak ez zuen denen gaintik logika zerutiarra (beste izenez etimologia) ezarri. Eta arrazoi osoz proposatu zuen, batzuen atsekaberako, *ertzain*, ez *hertzain*. Azken finean, horren nabarmena ez zaio populuari iturria: ez ahal zuen esan Arantzazuko fraide batek izen egokia zela *ertzaina*, ertzak zaintzeko sortuak izanik? Eta ez ahal dugu *Prohibido verter basuras* iragarkian batean *v-a* eta bestean *b-a*, biak jatorri berekoak direlarik?

Lerrokada luzeagoak eta trinkoagoak zetozkion Sarasolari, ordea. 1983an argitaratu zuen *Gaurko euskara idatziaren maiztasun-hiztegia*, anitz aurreiritzi eta liluraren ezabatzailea, eta 1984an plazaratu zen *Hautalanerako euskal hiztegia* ren lehen liburukia, Mitxelenaren hitzaurre gogoangarri batekin. Ez zen, beraz, *arauemaile* izenaz, zirriborroan bezala, baina bai izanaz. Hots, Sarasolak esaten zigun, batez ere, inongo euskal hiztegi esaten ez ziguna: hitz bakoitza zer den, zer hizkuntz-mailari dagokion (*interclasista* ez denean) eta noiz ageri den lehenbizikoz, adibide ugari erantsiz. Irakasle-senaren ispilu, jakina, baina horrekin batera langile neka-gaitzaren fruitu, langile adoretuarena, eta egungo euskararen premiez ongi ohartuarena. Hiru liburuki atera dira jadanik, zein baino zein miragarriagoa.

Urte horretan bertan gauzatzen hasi zena, halaber, ezaguna da. Euskal Herriko aginteen eskutik Koldo Mitxelenaren zuzendaritzapean eta Sarasola eragile zelarik, lanari ekin zion talde batek (denak Koldoren ikasle ohiak) azkenean *Orotariko Euskal Hiztegia* deituko zena ateratzeko. Adorea, berriz ere, Ibonengan, eta orobat Koldoganako leialtasuna eta nik, Mitxelenaz niharduela, *abertzaletasun barea* deitu dudana, hau da, euskal baratzea espantu eta zalaparta gabe jorratzen eta txukuntzen dakitena. Ongi atzematen zion Ibonek lanaren tamainari, zer esanik ez. Errenterian, saskigilearen etxe zahar hartan, erakutsi zizkion behin Koldok zapata-toxa guztiak, liburu, izkribu eta ezpainetatik jasotako esaldi,

perpau, hitz soil eta abarrez lehertzeraino beteak. “Hau da asuntua?”, galdegin omen zion Sarasolak Mitxelenari. Eta “Ez, hau da kontua”, erantzun saskigilearen semeak. Geroztik ez du Ibonek *asuntu* hitza erabili. Eta, bere aldetik, Mitxelenak ongi zekien donostiarraren informatika-trebetasunik gabe sekula ez zela hura guztia (eta toxetan ez zen puska handia) libururatuko.

Baina guk ez genekien Koldo hain laster galduko genuenik. Hizlari, solaskide, gutun-idazle genuenean, are inoiz baino itxura hobegoarekin, nola pentsa hura zela

*Bizitzaren hondar-aleak
larrinean eultzen ari!*

Lehendik sail gogorra bazen, are gogorragoa, 1987ko Urriaren 11garren egun hits harez gero. Segur gaude, haatik, euskaltzain berriaren adoreak ez diola huts egingo eta, bestetik, aspaldiko esaera dugu hasiak egina dirudiela, poliki poliki, hala behar, urre gorria helduko zaigularik.

Presa omen da bazterretan. Etapak erre bakarrik ez, kiskaldu ere nahiko lituzkete zenbaitek. Egia da premiak larriak direla, irakaskuntzan, administraritzan, irrati-urrutikuskinetan, literaturan bertan. Baina nola ez ekarri gogora *Il est urgent d'attendre* hura? Zerbait, zerbait baino gehixeago, aurreratu bada ere, aitor dezagun ez garela Urquijo kezkatzen zuen egoeratik hain urruti. Hots, autore zaharren ondarea ezagutu eta galbahe-tu ezik nekez proposa daitezke, hiztegiari gagozkiola batez ere, behin-behinekoak ez diren neurriak. Baina zer diot, autore zaharrak! Arduratu gara benetan eta zinetan hain zaharrak ez diren autoreek eta anonimoez zerabiltena aztertzeaz? Kirikiñok, esaterako, *salataria* idatzi zuen *Euzkadi* egunkarian, “fiscal” itzultzeko (ikus Apirilak 23, 1919). Kontutan hartu dute gure presatiek hitz hori, onartzeko zein gaitzesteko? Eta ohartu gara egunkari horrek berorrek kopetan zuela “franqueo concertado”ren euskarazko ordaina? Ez gaitezen desenkusaka eta estakuruka ibil. Lizardi gogoratuko dut berriz:

*Bildu dezagun nun-nahi
asaben lorea*

Behin-behinekoak ditugu, horregatik, proposamen asko, batzu txalogarriak nahi baduzue. Baina ez bedi espero agian bizitza luzerik, edo gizakiok dugun bizitza baino laburragoa espero bedi, esaterako, *Agintarizaldizkarietatikako hitz-bilduma* gisakoarentzat. Jakina, *papera pazientziatsua da* (Alemanian esaten duten bezala esateko), eta dena du eramaten. Baita hormek ere, eta maiz *Sorteorik ez, Despidorik ez* eta antzekoak erakutsi behar dituzte lotsaturik, lotsagabeko batzuegatik.

Odon Apraizek eskatzen zuen jarraipenaren senik eza, noski, eta luze joko luke ezaren arrazoia aztertzeak. Eta horren aldamenean, galde-

ra bat: euskaltzalea da Euskal Herria? Sarasolak badu, aspaldisko, erantzun biribila: ez. Zeren hemen, euskara higuin duten saldo handia alde batera utzirik, epeltasuna dugu guztiz nagusi, euskarari dagokionez, berotasuna urtean pare bat aldiz agertzen dugularik, kilometroak eginez eta beste, eta norbaitek *indignation sélective* hura azalduz.

Bukatuko dut, soberaska mintzaturik. Filologoz beteriko Akademia legegizonez beteriko Parlamentuaren pare litzatekeela diote batzuk. Filologo gehiegi omen ditu Euskaltzaindiak, eta idazle guti, gaineratzen dute. Horra, bada, bere gorputzean bi alderdiak dituen kide berria, denen kontentagarri. Zorion agiankatu nahi diot adiskide eta euskaltzainkideari, eta urte askotako.

E. Knörr